

Projekt

**UCHWAŁA NR XXIII/154/2017
RADY GMINY BOJSZOWY**

z dnia 6 lutego 2017 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie w Gminie Bojszowy na lata 2017 - 2020

Na podstawie art. 18 ust. 1 ustawy z dnia 8 marca 1990r. o samorządzie gminnym (tj. Dz. U. z 2016r. poz. 446 z późn. zm.) w związku z art. 6 ust. 1 oraz ust. 2 pkt. 1 ustawy z dnia 29 lipca 2005r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (tj. Dz. U. z 2015r. poz. 1390)

Rada Gminy Bojszowy

uchwała:

§ 1.

Przyjmuje się Gminny Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie w Gminie Bojszowy na lata 2017 - 2020 w brzmieniu stanowiącym załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2.

Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Bojszowy.

§ 3.

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Przewodniczący Rady Gminy

Marek Kumor

**GMINNY PROGRAM
PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY W RODZINIE
ORAZ
OCHRONY OFIAR PRZEMOCY W RODZINIE
GMINY BOJSZOWY
NA LATA 2017 - 2020**

Wstęp

- I. Podstawa prawna Programu
- II. Założenia ogólne Programu. Przemoc w rodzinie jako zjawisko wieloaspektowe i interdyscyplinarne
- III. Skala zjawiska przemocy w rodzinie na terenie Gminy Bojszowy w odniesieniu do rozmiaru tego zjawiska w Polsce.
- IV. Analiza SWOT Programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w Gminie Bojszowy.
- V. Rekomendacje, założenia, cele i zadania Programu
- VI. Adresaci Programu
- VII. Realizatorzy i Partnerzy Programu
- VIII. Monitorowanie i ewaluacja Programu
- IX. Środki finansowe na realizację Programu.

Wstęp

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. w art. 18 i 71 wskazuje, że instytucja rodziny jest objęta szczególną ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej, a jej dobro państwo ma obowiązek uwzględnić w swojej polityce społecznej, zwłaszcza poprzez udzielanie szczególnej pomocy rodzinom znajdującym się w trudnej sytuacji społecznej. Przepis art. 33 Konstytucji wskazuje ponadto, że kobieta i mężczyzna w Rzeczypospolitej Polskiej mają równe prawa w życiu rodzinnym, politycznym, społecznym i gospodarczym, zaś zgodnie z art. 72 Konstytucji, Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę praw dziecka, a każdy ma prawo żądać od organów władzy publicznej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją.

Nie budzi wątpliwości fakt, że zadaniem państwa jest zatem ochrona rodziny przed zagrożeniami płynącymi z zewnątrz i wewnątrz, w tym zwłaszcza przed przemocą ze strony osób najbliższych.

Realizacja zadań w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie należy do zadań gminy na zasadach określonych m.in. w przepisach ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej. Opracowanie i realizacja Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie jest zadaniem własnym gminy wynikającym z ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Powyższy akt prawny określa szczegółowo zadania w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie; zasady postępowania wobec osób dotkniętych przemocą w rodzinie oraz zasady postępowania wobec osób stosujących przemoc w rodzinie.

Zgodnie z definicją, zawartą w ustawie z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie - przemoc w rodzinie jest to jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste członków rodziny, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą. Inaczej mówiąc przemoc jest: intencjonalna, narusza prawa i dobra osobiste drugiego człowieka, utrudnia samoobronę z uwagi na wyraźną asymetrię sił, powoduje szkody fizyczne i psychiczne – cierpienie i ból.

Żaden człowiek nie powinien i nie może być narażony na przemoc w rodzinie. Dlatego też kwestia ta stanowi ogromne wyzwanie dla służb i instytucji zainteresowanych losem osób zagrożonych przemocą lub już jej doświadczających oraz zaspokojeniem potrzeb i praw tych osób. Duże znaczenie w przypadku zagrożenia przemocą mają przede wszystkim działania profilaktyczne, które zaszczepione odpowiednio wcześniej dają szansę na uniknięcie głębokiego kryzysu w rodzinie.

Nadrzędnym działaniem są nie tylko oddziaływania profilaktyczne, ale również szybkie rozpoznanie zjawiska przemocy w rodzinie, a następnie przywrócenie osobom doznającym przemocy zdolności w zakresie godnego i bezpiecznego funkcjonowania w rodzinie. Dlatego też zakłada się aktywne włączenie w realizację Programu wszelkich służb mających styczność w codziennej pracy z rodziną. Ważnym elementem rozwoju systemu ochrony i pomocy jest z jednej strony kompleksowe wsparcie osób zagrożonych przemocą, z drugiej zaś reintegracja i praca nad sprawcą stosującym przemoc.

Zmniejszenie skali zjawiska przemocy w rodzinie jest procesem wymagającym czasu, wysiłku, nakładów finansowych, zaangażowania wielu służb, a także zmiany świadomości społecznej.

Celem strategicznym Programu jest przeciwdziałanie przemocy w rodzinie, ochrona ofiar i świadków przemocy w rodzinie oraz zwiększenie dostępności i skuteczności profesjonalnej pomocy. Program określa szczegółowe zadania do realizowania, ukierunkowane na: rozwój systemu przeciwdziałania przemocy oraz współpracy międzyinstytucjonalnej, zapewnienie dostępności pomocy osobom i rodzinom z problemem przemocy domowej, kształtowanie świadomości społecznej w zakresie zjawiska przemocy w rodzinie oraz edukację i profilaktykę mieszkańców Gminy Bojszowy.

I. Podstawa prawna Programu

Jednym z nadrzędnych i długofalowych celów polityki prorodzinnej państwa jest tworzenie warunków do pełnego rozwoju i prawidłowego funkcjonowania rodziny oraz zapobieganie występowaniu postaw i zachowań aspołecznych prowadzących do rozwoju patologii społecznych. Polska zapewnia ochronę praw dziecka, w szczególności ochronę dziecka przed przemocą.

Do podstaw prawnych niniejszego Programu należą:

- Ustawa z dnia 29 lipca 2005r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie,
- Ustawa z dnia 12 marca 2004r. o pomocy społecznej,
- Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014 - 2020 przyjęty Uchwałą Nr 76 Rady Ministrów z dnia 29 kwietnia 2014 r.
- Ustawa z dnia 26 października 1982r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi.

II. Założenia ogólne Programu. Przemoc w rodzinie jako zjawisko wieloaspektowe i interdyscyplinarne.

Przemoc w rodzinie nie jest zjawiskiem nowym. Choć istnieje tak długo jak sama rodzina, w Polsce stała się problemem społecznym, o którym zaczęto mówić publicznie dopiero w latach 90. XX wieku. W poszukiwanie skutecznych form przeciwdziałania przemocy w rodzinie, ochronę i pomaganie ofiarom oraz pracę z jej sprawcami, która wpływa także na bezpieczeństwo ofiar przemocy domowej, angażuje się wielu profesjonalistów i wolontariuszy, organizacji pozarządowych oraz organów administracji państwowej i samorządu terytorialnego. Zajmowanie się przemocą w rodzinie wymaga wnikliwego zrozumienia złożoności zjawisk występujących w życiu rodzinnym, a także szczególnej troski i rozważliwej interwencji i pomocy.

Próby stworzenia precyzyjnego określenia zjawiska przemocy w rodzinie można znaleźć w definicji przyjętej w 1986r. przez Radę Europy, w której przemocą domową określono każde działanie jednego z członków rodziny lub zaniechanie, które zagraża życiu, cielesnej i psychicznej integralności lub wolności innego członka tej samej rodziny bądź poważnie szkodzi rozwojowi jego (jej) osobowości¹. Ogólną definicję przemocy znaleźć można także u A. Lipowskiej - Teutsch, która stanowi, że pojęcie przemocy w rodzinie obejmuje wszelkie odmiany złego traktowania tych członków rodziny, którzy nie są w stanie skutecznie się bronić². Pierwszą definicją przemocy w rodzinie w przepisach polskiego prawa powszechnie obowiązującego, jest definicja zawarta w art. 2 pkt. 2 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, zgodnie z którą przemoc w rodzinie stanowi jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie, naruszające prawa lub dobra osobiste członków rodziny, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą. Członkiem rodziny według art. 2 pkt 1 powołanej wyżej ustawy jest osoba najbliższa w rozumieniu art. 115 § 11 Ustawy z dnia 6 czerwca 1997r. Kodeks karny, tj. małżonek, wstępny, zstępny, rodzeństwo, powinowaty w tej samej linii lub stopniu, osoba pozostająca w stosunku przysposobienia oraz jej małżonek, osoba pozostająca we wspólnym pożyciu, a także inna osoba wspólnie zamieszkująca lub gospodarująca.

Opracowując definicję pojęcia „przemoc w rodzinie”, projektodawcy wzorowali się na roboczej definicji przyjmowanej przez polskich specjalistów w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie (m.in. międzyresortowy zespół „Bezpieczni w rodzinie” działający w Polsce przy Kancelarii Prezydenta RP w latach 1996 -1997), według której przemoc w rodzinie to zamierzone i wykorzystujące przewagę sił działanie przeciw członkowi rodziny, naruszające prawa i dobra osobiste (w szczególności godzące w życie lub zdrowie fizyczne i psychiczne). Definicja ta podkreśla, że w przemocy w rodzinie najbardziej istotna jest demonstracja i wykorzystanie siły lub władzy w sposób, który jest krzywdzący dla innych członków rodziny (Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, www.parpa.pl). Przemocą może być nie tylko zachowanie, które się powtarza, lecz także pojedyncze zachowanie. Ponadto może to być działanie, tj. dokonanie jakiejś czynności lub zaniechanie, czyli niepodjęcie działania.

Definicja powyższa zawiera cztery podstawowe kryteria, na podstawie których rozpoznaje się przemoc w rodzinie:

- **Intencjonalność** - działania sprawcy są celowe i zamierzone, nie dzieją się przypadkowo. Ich przypadkowość sprawca często stara się udowodnić. Intencjonalność nie oznacza tylko i wyłącznie celowego zadawania bólu i krzywdzenia ofiary, a dotyczy dążenia do uzyskania kontroli, władzy, bezwzględnej posłuszeństwa. W przekonaniu sprawcy on sam jest osobą, która ma wiedzę o tym, co

¹ K.Browne, M.Herbert: Zapobieganie przemocy w rodzinie, PARPA, Warszawa 1999

² A.Lipowska-Teutsch: Rodzina a przemoc, PARPA, Warszawa 1995

jest dobre dla osoby, którą krzywdzi, w związku z tym uważa, że powinien podejmować decyzje, a inni członkowie rodziny muszą się podporządkować.

- **Dysproporcja sił** - w rodzinach z problemem przemocy istnieje nierównowaga sił w aspekcie fizycznym, ale także materialnym, psychicznym, kulturowym, społecznym. W wyniku stosowania przemocy dysproporcja ta się pogłębia, ofiara czuje się coraz bardziej bezbronna i bezradna, a sprawca ma coraz większe poczucie bezkarności. Źródłem dysproporcji sił są m.in. wiek, płeć, stan zdrowia, dysponowanie majątkiem.
- **Naruszanie godności i praw** - w szczególności narażenie ofiary na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia. Sprawca traktuje partnera jak przedmiot odmawiając mu poczucia sprawstwa, podmiotowości, a tym samym narusza jego godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, poniża ofiarę, deprecjonuje ją, ośmiesza, pozbawia prawa do pracy, godziwych warunków życia, tajemnicy korespondencji, ochrony zdrowia, kontaktów z najbliższymi.
- **Powodowanie cierpienia i szkód** - ofiary traktowane w sposób bezlitosny, niegodny, doznają szkód fizycznych i psychicznych. Często po długotrwałej sytuacji traumatycznej nabierają przekonania, iż zasługują na takie traktowanie.

Przemoc ma różne oblicza i aspekty:

- ✓ jest procesem (nie pojawia się nagle, znenacka, tworzy cykle),
- ✓ ma tendencję do powtarzania się (rzadko jest jednorazowym epizodem),
- ✓ eskaluje (z czasem przybiera na sile),
- ✓ nie jest zjawiskiem niezależnym od udziału człowieka (sprawca jest zdolny do radzenia sobie z siłami, które czynią go sprawcą),
- ✓ toczy się w wymiarze: dominacja - uległość,
- ✓ odpowiedzialność leży zawsze po stronie sprawcy,
- ✓ przemoc przejawia się w różnych formach.

Ze względu na rodzaj zachowań sprawcy specjaliści wyróżniają pięć podstawowych form przemocy w rodzinie. Należą do nich:

1. **Przemoc fizyczna** - wszelkiego rodzaju działania bezpośrednie z użyciem siły, których rezultatem jest nieprzypadkowe zranienie. Należą do nich m.in. szturchanie, popychanie, odpychanie, ciągnięcie za włosy, uszy, przytrzymywanie, obezwładnianie, policzkowanie, szczypanie, kopanie, duszenie, bicie otwartą ręką, pięścią lub przedmiotami, oblewanie wrzątkiem lub substancjami żrącymi, użycie broni, porzucanie w niebezpiecznej okolicy. Ich skutkiem mogą być opuchlizny, zwichnięcia, złamania, siniaki, rany cięte, kłute, poparzenia (papierosowe, od pogrzebacza, żelazka), obrażenia wewnętrzne. Opisując przemoc fizyczną określa się również wskazania do konsultacji i leczenia medycznego. Jest to przemoc najbardziej widoczna, najtrudniejsza do ukrycia, za jej stosowanie zapadają najczęściej wyroki sądowe.
2. **Przemoc psychiczna (emocjonalna)** - prowadzi do zniszczenia pozytywnego obrazu własnej osoby u jej ofiary, wykorzystując mechanizmy psychologiczne poprzez ośmieszanie, poniżanie, upokarzanie, zawstydzanie, narzucanie własnych poglądów, ciągłe krytykowanie, kontrolowanie, ograniczanie kontaktów z innymi ludźmi, stosowanie gróźb, szantażowanie. Wobec dziecka polega także na wciąganiu w konflikt osób dorosłych, manipulowanie nim, brak odpowiedniego wsparcia, opieki, uwagi i miłości, kierowanie wobec niego oczekiwań, którym nie jest w stanie sprostać, faworyzowanie jednego z rodzeństwa. Przemoc ta jest najtrudniejszą do udowodnienia. Często zaczyna się niepostrzeżenie, początkowo nie jest dostrzegana nawet przez osoby jej doznające. Zaczyna się od ignorowania potrzeb ofiary, zazdrości, krytykowania jej poglądów, wyglądu, ograniczania kontaktów z bliskimi, a kończy się na groźbach, oczernianiu, oskarżaniu, upokarzaniu, szantażowaniu.
3. **Przemoc materialna (ekonomiczna)** - prowadzi do całkowitego uzależnienia finansowego ofiary od sprawcy, np. poprzez odbieranie zarobionych pieniędzy, niszczenie własności, uniemożliwianie podjęcia pracy, niezaspokajanie podstawowych potrzeb materialnych rodziny, okradanie, zaciąganie kredytów i zmuszanie do zaciągania pożyczek wbrew woli współmałżonka, uniemożliwianie dostępu do wspólnych środków finansowych i dóbr materialnych.
4. **Przemoc seksualna** - przedmiotowe traktowanie ofiary w celu zaspokajania potrzeb seksualnych sprawcy, m.in. przez wymuszanie nieakceptowanych przez drugą osobę praktyki zachowań seksualnych, kontynuowanie aktywności seksualnej, gdy ofiara nie jest w pełni tego świadoma, jak również bez pytania jej o zgodę lub w sytuacji, gdy takiego kontaktu się obawia. W przypadku dzieci przemoc ta dotyczy angażowania ich w aktywność seksualną przez osobę dorosłą. Przemoc ta odnosi się do zachowań z kontaktem fizycznym oraz bez kontaktu fizycznego (np. prezentowanie dziecku treści pornograficznych, podglądanie, ekshibicjonizm, krytykowanie zachowań seksualnych).
5. **Zaniedbywanie** - ciągle niezaspokajanie podstawowych potrzeb materialnych i emocjonalnych, co pogarsza stan zdrowia ofiary i utrudnia jej prawidłowy rozwój. Tę formę przemocy stosują najczęściej osoby dorosłe wobec dziecka, m.in. poprzez odrzucenie emocjonalne, brak zainteresowania jego rozwojem, sytuacją życiową, problemami, stanem zdrowia, higieną, potrzebami żywieniowymi, ubiorem,

pozostawianie dziecka bez opieki, nie zapewnianie mu schronienia, bezpieczeństwa, opieki medycznej (m.in. szczepień ochronnych, opieki stomatologicznej).

Powyższe formy przemocy mogą się przenikać. Każda z nich może też występować osobno. Poszczególne formy przemocy najczęściej ze sobą współistnieją.

Zjawisko przemocy w rodzinie opisuje się także w dwóch innych kategoriach nazwanych przemocą gorącą i chłodną:

1. **Przemoc gorąca** to gwałtowna erupcja tłumionych uczuć gniewu, frustracji, wściekłości, powodująca agresywne zachowania. To tajemnicze, dynamiczne, naładowane emocjami zjawisko pęknięcia tamy emocjonalnej, która do pewnego momentu powstrzymuje uczucia rodzące się najczęściej z frustracji i niemocy. Źródła tych trudnych uczuć sprawcy tkwią poza rodziną (np. sytuacje konfliktowe w pracy), a sprawca nie radzi sobie z nimi inaczej, jak odreagowując je na członkach rodziny. Towarzyszy mu przy tym poczucie bezkarności oraz przekonanie o bezbronności i bezradności ofiary.
2. **Przemoc chłodna**, w przeciwieństwie do poprzedniej, nie przejawia się występowaniem tak gwałtownych emocji i agresywnych zachowań. Polega na zrealizowaniu pewnego scenariusza przemocy, zapisanego czasem w obyczaju, kulturze, czasem w pewnym wdrutowanym wzorze psychologicznym. Sprawca realizuje rolę, w którą wpisane jest dokonanie inwazji na cudze terytorium, pogwałcenie dóbr i praw. Przemoc chłodna przyjmuje nieraz postać bardzo rygorystycznego stylu wychowania, autorytarnego traktowania dorosłych członków rodziny. Sprawca jest przekonany o słuszności swoich czynów znajdując dla nich uzasadnienie i usprawiedliwienie („gdybym ich nie bił, nie wyrosłyby na porządnym ludzi”, „to dla jej dobra, inaczej całkowicie się zmarnuje”, „jakbym jej nie doprowadził do porządku, to by w ogóle o dom nie dbała”).

Przemoc w rodzinie najczęściej nie jest jednorazowym zdarzeniem. Często ma długą, nawet kilkunastoletnią historię i zwykle powtarza się według określonych, nietrudnych do zaobserwowania prawidłowości. Jeśli już raz ktoś przekroczył granicę przemocy w kontaktach z bliską osobą, to z dużym prawdopodobieństwem powtórzy to po raz kolejny. Zaobserwowano, że przemoc w rodzinie powtarza się w charakterystycznym schemacie. Na zjawisko to, nazwane cyklem przemocy wobec bliskich, opisane w 1979r. przez Leonorę Walker, składają się trzy następujące po sobie fazy:

- ✓ **Faza narastania napięcia** - początkiem cyklu jest wyczuwalny wzrost napięcia. Narastają sytuacje konfliktowe, których przyczyny mogą tkwić poza rodziną, czasem są to błahostki, drobne nieporozumienia. Osoby doznające przemocy określają tę fazę mianem ciszy przed burzą. Sprawca jest rozdrażniony, łatwo wpada w gniew, jest pełen pretensji i uszczypliwości. Jednocześnie przerzuca odpowiedzialność za taki stan rzeczy na ofiarę („widzisz co spowodowałaś, jak się zdenerwowałem”). Mimo starań ofiary, by uspokoić sprawcę poprzez spełnianie jego życzeń, zaczyna pojawiać się agresja. Ofiara usprawiedliwia sprawcę, obwinia siebie, jednak cokolwiek zrobi lub jakiegokolwiek działania zaniecha, nie jest w stanie zapobiec wybuchowi agresji. Osoba doświadczająca przemocy nie ponosi odpowiedzialności za czyny sprawcy. Każdy pretekst jest dla sprawcy dobry, by zmanifestować swoje niezadowolone, gniew.
- ✓ **Faza ostrej przemocy** - to faza, w której wzbierające napięcie eksploduje, powoduje wybuch emocji, często zupełnie niekontrolowany, nieadekwatny do przyczyny podawanej przez sprawcę. Sprawca, zamieniając się w kata, jest nieobliczalny, agresywny wobec rodziny, niszczy sprzęty, zwiększając ryzyko dużych szkód fizycznych, nie zwracając uwagi na krzywdę innych. Osoba krzywdzona odczuwa wówczas przerażenie, bezsilność, poczucie winy, gniew (nie udało jej się zapobiec wybuchowi). Najczęściej po akcie ostrej przemocy ofiara decyduje o szukaniu pomocy, ujawnieniu przemocy, rozstaniu ze sprawcą, uruchomieniu działań prawnych. Całą sytuacją zszokowana jest nie tylko ofiara, ale również sprawca przemocy. Po wyładowaniu gniewu dociera do jego świadomości ogrom szkód, jakie wyrządził i stara się je doraźnie naprawić.
- ✓ **Faza miodowego miesiąca** - dla sprawcy to czas skruchy, zadośćuczynienia, angażowania się w naprawienie szkód, zapobieżenia konsekwencjom deklaracji poprawy i okazywania miłości. Sprawca przekonuje ofiarę, że przemoc już więcej się nie powtórzy, uwodzi ofiarę, która wbrew zdrowemu rozsądkowi wierzy w to głęboko. W związku ofiary i sprawcy sytuacja poprawia się na tyle, że przypomina tą z początku znajomości. Niedawno gotowa uciec ofiara zostaje, wycofuje sprawy sądowe, odmawia składania zeznań. Cieszy się namiastką „normalności”. Pozornie ofiara odzyskuje kontrolę nad sytuacją. Niebezpieczeństwo tej fazy polega na tym, że sprawca nie jest w stanie długo pełnić takiej roli, z błahego powodu znowu narasta napięcie i cykl się powtarza, z czasem przybierając na sile. Faza ta daje ofierze złudną nadzieję, opóźnia poszukiwanie pomocy i wychodzenie z kręgu przemocy.

Przedstawione powyżej fazy cyklu przemocy w rodzinie następują kolejno po sobie przybierając na sile. Z czasem skróceniu ulega faza miodowego miesiąca, gdyż doświadczenie uczy sprawcę, że nie musi się tak bardzo starać, ofiara nie realizuje swoich gróźb i zamierzeń. Czasem już sam brak przemocy jest dla ofiary nagradzający. Tym samym u sprawcy narasta poczucie bezkarności, a u ofiary poczucie winy, bezradności i bezsilności. Osoby doświadczające przemocy w wyniku wieloletniego treningu zwykle wyczuwają zbliżające się niebezpieczeństwo, same wywołują awanturę, by mieć już przemoc za sobą. Zjawisko to jest mylące dla osób

pomagających, gdyż łatwo założyć prowokację sprawcy przez ofiarę, a zatem przypisać jej winę, w którą sprawca głęboko wierzy i eksponuje ją, podważając wiarygodność ofiary.

Jedną z cech charakteryzujących zachowania osób doświadczających przemocy w rodzinie jest rozchwianie emocjonalne, niepewność, częste, niezrozumiałe zmiany decyzji, ciągle poczucie zagrożenia. Przemoc w rodzinie, jak każde zdarzenie traumatyczne, skutkować może następstwami w postaci: ostrej reakcji na stres ujawniającej się w okresie miesiąca od traumatycznego wydarzenia, depresji, uzależnienia i nadużywania substancji chemicznych, zaburzeń osobowości, zachowań autoagresywnych, zespołu lęku uogólnionego, paniki, psychoz, objawów somatycznych (zwłaszcza u dzieci ofiar przemocy), niezdolności określenia granic dopuszczalności różnych zachowań w relacji, bezsilności, izolacji społecznej, strachu przed siłą partnera, przed rozpadem związku, przed samotnością, przed utratą dzieci, które zabierze partner, rezygnacji, poddania się, niczym nieuzasadnionej nadziei na zmianę wynikającej z mechanizmu cyklu przemocy, braku odpowiedzialności za zdrowie i życie własne i dzieci, zaburzeń snu, utraty szacunku do siebie, zaniżonego poczucia własnej wartości, poczucia winy, wstydu, nieświadomości podlegania przemocy, nieświadomości prawa do obrony siebie, itd. Prócz czynników zewnętrznych, takich jak finansowa zależność od sprawcy, uwarunkowania kulturowo - religijne i środowiskowe, osoba doświadczająca przemocy w rodzinie pozostaje w związku przemocowym w wyniku działania mechanizmów przemocy:

- cyklu przemocy w rodzinie, wspomnianego powyżej,
- syndromu wyuczonej bezradności (utrata motywacji do działania, bezradność nabyta w wyniku negatywnych doświadczeń, braku skuteczności podejmowanych wcześniej przez ofiarę działań),
- zjawiska „prania mózgu” (izolacja, poniżanie, degradacja, monopolizacja uwagi, ograniczanie snu i odpoczynku, doprowadzenie do wyczerpania psychicznego i fizycznego, wywołanie lęku, depresji, nieprzewidywalność kar i nagród doprowadzające do dezorientacji, zmniejszenia oporu oraz podtrzymania nadziei, demonstracyjne akcentowanie wszechwładzy i wszechmocy),
- zespołu stresu pourazowego PTSD (objawy: ponowne doświadczanie urazu –przypadkowe bodźce aktywizują sieć strachu, natarczywe wspomnienia, koszmary senne, emocjonalne odrętwienie, zwiększone pobudzenie psychofizjologiczne, przewlekłe poczucie winy, wstydu, drażliwość, wybuchy gniewu, nieustanna czujność),
- procesu wiktymizacji spowodowanego nieprawidłowymi reakcjami środowiska społecznego, takimi jak bagatelizowanie, niedowierzanie, obwinianie, wywołującymi wtórne zranienia i przyjęcie tożsamości ofiary,
- syndromu sztokholmskiego objawiającego się żywioną przez ofiarę wdzięcznością za drobne przywileje, chwile „miodowych miesięcy”, namiastkę uczucia, a nawet za życie,
- mechanizmu „psychologicznej pułapki”, polegającego na trudnościach w rezygnacji ze związku, w który zainwestowało się dużo czasu, zapału i energii.

Do czynników ryzyka krzywdzenia dzieci zaliczono:

- czynniki związane z rodziną, m.in. deprivowane potrzeby ekonomiczne, przewlekła choroba lub inwalidztwo w rodzinie, związek nieformalny lub małżeństwo mieszane etnicznie, zaburzenia psychiczne, opóźnienia w rozwoju umysłowym jednego lub obojga rodziców, posiadanie dzieci z różnych związków, zgon dziecka z przyczyn niewyjaśnionych, sytuacja kryzysu w rodzinie, uzależnienia,
- czynniki związane z matką, m.in. pierwszy poród przed 18 rokiem życia, poród pierwszego dziecka bez zawarcia związku małżeńskiego z ojcem dziecka, dwa lub więcej nieudanych związków przed 25 rokiem życia, krzywdzenie dziecka w historii poprzednich związków, aktualny nie satysfakcjonujący związek z mężczyzną, doświadczenia krzywdzenia w rodzinie pierwotnej, własne poważne problemy emocjonalne, uzależnienia,
- czynniki związane z dzieckiem, m.in. dziecko z pierwszego małżeństwa nieakceptowane przez drugiego męża, rozczarowanie związane z płcią dziecka, dziecko urodzone po śmierci poprzedniego dziecka, wada rozwojowa dziecka, wcześniactwo, dzieci bliźniacze, zachowania dziecka,
- nadpobudliwość, moczenie nocne, trudności ze snem, jedzeniem,
- czynniki środowiskowo - kulturowe, m.in. stereotypy społeczne odbierające dzieciom możliwość obrony, znieczulające wrażliwość świadków przemocy.

K. Fenik podkreślała, iż przemoc wobec małego dziecka oraz przemoc rodziców wobec siebie, której małe dziecko jest świadkiem, wywołuje w nim głębokie zmiany. Dziecko zauważa wydarzenia poprzez zmysły, słyszy krzyk, spostrzega gwałtowność reakcji i silnie wyrażane emocje rodziców. Widzi sekwencję gwałtownych zmian w wyrażanych emocjach. Po współodczuwaniu każdego z trudnych uczuć nie doświadcza ukojenia, uspokojenia ze strony rodziców, którzy zajęci są swoimi emocjami. Z czasem uspokajają się kiwając się, chowając, ssąc kciuk, silnie ściskając pluszaka. Stopniowo, gdy przemoc się powtarza, adoptuje się do sytuacji, szuka zachowań, które dadzą mu ochronę: „Dziecko, doświadczając przemocy, przestaje koncentrować się na eksploracji rozwojowej, uczeniu się nowych kompetencji, ośmielaniu się do pokonywania kolejnych zadań rozwojowych, które same w sobie wymagają poczucia bezpieczeństwa. Zamiast się rozwijać, cofa się w

rozwoju emocjonalnym i społecznym, bo się boi. Brak naszej zgody na ekspozycję dziecka na przemoc między jego rodzicami i wymaganie zmiany tej sytuacji to ratowanie jego zdrowia psychicznego.”³

Doświadczenie przemocy jest jedną z wielu sytuacji kryzysowych. Wśród definicji kryzysu funkcjonują m.in. zamieszczone w publikacji „Strategie interwencji kryzysowej”⁴ dwie następujące: kryzys jest wynikiem trudności w osiągnięciu celów życiowych, przeszkód, które wydają się ludziom nie do pokonania na drodze zwyczajowych wyborów i zachowań; kryzys jest odczuwaniem lub doświadczaniem wydarzenia bądź sytuacji jako trudności nie do zniesienia, wyczerpującej zasoby wytrzymałości i naruszającej mechanizmy radzenia sobie z trudnościami. U osoby będącej w kryzysie, która nie otrzyma stosownego wsparcia, mogą wystąpić poważne zaburzenia afektywne, behawioralne i poznawcze.

Stosowanie przemocy przez sprawców jest niezwykle nagradzającym sposobem sprawowania władzy, kontroli i podporządkowywania ofiar swojej woli. Wśród przyczyn stosowania przemocy w rodzinie przez sprawców podaje się:

- przeciążenie problemami, silnymi emocjami,
- brak wystarczających umiejętności konstruktywnego radzenia sobie z emocjami, kontrolowania własnej agresji i wrogości, porozumiewania się z otoczeniem, współdziałania, rozumienia potrzeb innych ludzi,
- obciążenie przez wzorce kulturowo - środowiskowe, akceptujące przemoc we wzajemnych kontaktach,
- brak wiedzy o człowieku i życiu,
- skłonność do sadyzmu,
- poczucie niskiej wartości,
- bezradność,
- nadużywanie alkoholu i substancji psychoaktywnych, uzależnienie.

Tłumacząc stosowanie przemocy w rodzinie sprawca m.in.:

- kwestionuje swoją odpowiedzialność przekonując, iż podlega zewnętrznym siłom, nad którymi nie panuje (przypadek, wypadek, działanie niezamierzone),
- kwestionuje szkodę przekonując innych, że nic takiego się nie stało, np. mówi domownikom, że ich pozabija, ale „to tylko słowa”,
- potępia potępiających, odbierając oceniającym jego czyn, prawo oceniania, odwracając uwagę od czynu lub tłumacząc, że wszyscy tak robią, wobec tego ocena jest nieadekwatna,
- odwołuje się do wyższych racji, np. do przekonania o dobrych metodach wychowawczych lub broniąc dobrego wizerunku swojego i rodziny, który ofiara niszczy.

Podstawą do podejmowania działań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie jest świadomość, że:

1. Najważniejsze jest bezpieczeństwo ofiary i zatrzymanie przemocy, bez tego pomoc jest zazwyczaj nieskuteczna.
2. Za przemoc zawsze odpowiedzialny jest sprawca.
3. Zrozumiałe są wahania i niekonsekwencje w zachowaniu i decyzjach osoby doświadczającej przemocy, bowiem jest to jeden z objawów doznawanych urazów oraz konsekwencja bycia ofiarą przemocy w rodzinie.

Stosowanie przemocy wobec osób najbliższych jest przestępstwem ściganym z urzędu kwalifikowanym z art. 207 ustawy Kodeks karny (tj. Dz. U. z 2016, poz. 1137 póź. zm.), który stanowi:

§ 1. Kto znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą najbliższą lub inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy albo nad małoletnim lub osobą nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat.

§2. Jeżeli czyn określony w §1 połączony jest ze stosowaniem szczególnego okrucieństwa, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do 10 lat.

§3. Jeżeli następstwem czynu określonego w §1 lub 2 jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.

III. Skala zjawiska przemocy w rodzinie na terenie Gminy Bojszowy w odniesieniu do rozmiaru tego zjawiska w Polsce

Opublikowany raport Światowej Organizacji Zdrowia pokazuje, że przemoc wobec kobiet jest zjawiskiem powszechnym w każdym rejonie świata. Większość ofiar zachowania przemocowe spotyka w ich własnym domu, niezależnie od szerokości geograficznej. Raport zawiera globalne dane o przemocy wobec kobiet, które wskazują na to, iż 35% kobiet doświadcza w życiu przemocy fizycznej bądź seksualnej, a 30% kobiet – przemocy ze strony partnera. Według raportu 38% przypadków agresji ze strony partnera kończy się śmiercią

³ K.Fenik: Ani śladu? Jak przemoc wpływa na małe dziecko. W: Niebieska Linia Nr 1/90/2014,

⁴ R.K.James, B.E. Gilliland: Strategie interwencji kryzysowej,

kobiet. Z badań wynika także, iż w naszej części Europy przemoc ze strony partnera doświadcza co czwarta kobieta.⁵ Dane policyjne zbierane w Polsce w oparciu o procedurę „Niebieskie Karty” pokazują, że corocznie Policja podejmuje interwencję w około 80-90 tysięcy przypadków przemocy domowej, a sądy skazują za przestępstwo z art. 207 § 1 kk około 15.000 osób⁶. Bycie ofiarą przemocy najczęściej potwierdzały kobiety (39%). Najbardziej rozpowszechnioną formą przemocy, jak okazało się podczas ww. badań, była przemoc psychiczna (31%) i fizyczna (17%). Ponadto, co piąty Polak był sprawcą przemocy wobec członków swojej rodziny. Sprawcy przemocy z gospodarstw domowych, w których są dzieci do lat 18, częściej, niż gdy dzieci nie ma, przewidują ponowne zastosowanie przez siebie przemocy psychicznej (63% wobec 44%) oraz fizycznej (58% wobec 23%). Świadczy to o tym, że na przemoc szczególnie narażone są dzieci.

Ponadto badania wskazują, że:

- zwyczajowe myślenie częściej towarzyszy ofiarom przemocy, niż jej sprawcom. Sprawcy częściej niż ofiary przemocy obawiali się, że sytuacja przemocy w rodzinie może się powtórzyć (w przypadku: przemocy psychicznej - 53% wobec 47%, przemocy ekonomicznej – 39% wobec 38%, fizycznej – 38% wobec 30%, seksualnej – 39% wobec 25%),
- spożywanie alkoholu ma duży wpływ na występowanie przemocy w rodzinach: blisko połowa (46%) ofiar stwierdziło, że przynajmniej raz sprawca był w momencie zdarzenia pod wpływem alkoholu,
- poziom korzystania z pomocy rodzin dotkniętych przemocą jest bardzo niewielki – korzystała z niej jedynie co piąta rodzina (21%),
- 49% społeczeństwa żywi przekonanie, że ofiary przemocy akceptują swoją sytuację, co może wpływać na obojętność wobec tego zjawiska w najbliższym otoczeniu,
- co czwarty respondent (24%) stwierdził, że sprawca zaprzestanie przemocy, gdy nie będzie prowokowany, co wskazuje na obarczanie ofiar odpowiedzialnością za doświadczaną przemoc,
- znaczna część społeczeństwa uważa za normalne podczas kłótni w rodzinie: obrażanie i wyzwiska (24%) oraz szarpanie i popychanie (18%). Powodem niepokoju bywają dopiero siniaki i rany na ciele ofiary (16%), a więc przemoc kojarzy się przede wszystkim z przemocą fizyczną.

W latach 60 XX wieku wprowadzono określenie „syndrom dziecka maltretowanego”, które stało się jednostką medyczną. Mimo to skala zjawiska krzywdzenia dzieci jest nadal bardzo duża. Przeprowadzone przez TNS OBOP badania na temat bicia dzieci w Polsce pokazały m.in., że 22% respondentów było przekonanych, że wolno zbić dziecko, jeśli przynosi to pozytywne efekty. Polacy pytani o własne doświadczenia związane z przemocą w dzieciństwie odpowiadają, że 63% z respondentów było karanych klapsami, 38% było bitych pasem lub innym przedmiotem, 21% - dostawało lanie na „gołą skórę”, 6% z respondentów było bitych pięściami i kopanych.⁷

Od 2011r. Rzecznik Praw Dziecka zleca badania dotyczące postaw społecznych w stosunku do przemocy stosowanej wobec dzieci oraz aprobaty wobec działań mających na celu ochronę dzieci przed przemocą. Analiza porównawcza trzech edycji badań z lat 2011-2013 pokazuje, iż wśród Polaków utrzymuje się dość wysoki poziom społecznej akceptacji dla przemocy wobec dzieci.⁸ Jest on jednak zróżnicowany w zależności od postaci przemocy. Wyższa akceptacja dotyczy tzw. łagodnych postaci przemocy wobec dziecka - klapsów, a niższa odnosi się do sytuacji określanych jako bicie, lanie. Zdecydowana większość badanych aprobuje stosowanie klapsów, choć sam poziom aprobaty nieznacznie spadł z 69% w roku 2011 do 60% w roku 2013. Rozpatrując wyniki w zakresie akceptacji społecznej dla przemocy wobec dziecka, jaką jest tzw. lanie, zauważyć można, iż mają one dość wysokie parametry. Więcej niż co trzeci badany (36-38%) wyraża akceptację dla bicia dzieci, zgadzając się z twierdzeniem, iż lanie jeszcze nikomu nie zaszkodziło. Postawę zdecydowanej dezaprobaty dla bicia dzieci prezentuje tylko co piąty badany (20-23%). Odnosząc powołane wyżej wyniki badań do danych CBOS z roku 2008 można dostrzec jedynie niewielki spadek aprobaty z poziomu 41% odpowiedzi akceptujących tzw. lanie do 37% w 2013r.

Przedstawiony obraz postaw społecznych wobec kwestii przemocy nad dziećmi ze strony rodziców skłonił E. Jarosz do wysnucia kilku refleksji. Pomimo nowelizacji prawa w ww. sprawie oraz kilku kampanii społecznych dotyczących powołanych wyżej kwestii, postawy Polaków, w tym wiedza w sprawie przemocy wobec dzieci przedstawiają się nadal niekorzystnie. Przekonanie o pozytywnym wpływie bicia na wykształcenie w dziecku dyscypliny i korygowanie jego wybryków i negatywnych skłonności wydaje się silnie zakorzenione. Niekorzystne jest także to, że duża część społeczeństwa uważa, iż fizyczne karanie dzieci jest niezbywalnym prawem rodziców. Prawo rodziców do wychowania dziecka w sposób, jaki uznają za właściwy, wydaje się być

⁵ M. M.Pawłowska: Przemoc wobec kobiet jak epidemia. W: „Niebieska Linia” Nr 5/88/2013, Instytut Psychologii Zdrowia, Warszawa 2013

⁶ D.Jaszczak-Kuźmińska, K.Michalska: Zespoły interdyscyplinarne. Procedura „Niebieskie Karty”, Wydawnictwo edukacyjne PAMPEDIA, Warszawa 2012

⁷ K.Michalska, D.Jaszczak-Kuźmińska: Przemoc w rodzinie, op. cit.; A.Margolis: Zespół dziecka maltretowanego. Diagnostyka medyczna, Fundacja Dzieci Niczyje, Warszawa 1998

⁸ E.Jarosz „Tyłek nie szklanka – postawy Polaków wobec przemocy nad dziećmi” W: „Niebieska Linia” Nr 1/90/2014,

wartością konkurującą z ochroną samego dziecka, jego bezpieczeństwem, dobrem i prawami. Wyniki badań wskazują, że potrzebne są racjonalne i systemowe oraz bardziej intensywne oddziaływania na postawy społeczne. E. Jarosz rekomenduje w tej sprawie długofalowe kampanie społeczne oraz programy dla rodziców realizowane w ramach różnych instytucji, a także programy kształcenia dla pedagogów i nauczycieli. Zadanie to wymaga czasu, ale należy uznać, że jest możliwe do realizacji.

Od problemu przemocy w rodzinie nie są wolne również rodziny zamieszkałe w Gminie Bojszowy. W celu właściwego zaplanowania podejmowanych działań konieczne jest zdiagnozowanie i stałe monitorowanie rzeczywistego rozmiaru zjawiska przemocy w rodzinie. Diagnoza została przeprowadzona na podstawie danych przedstawionych w sprawozdaniach z realizacji zadań w ramach Gminnego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie za lata 2013-2016, oraz badań ankietowych przeprowadzonych w roku 2015 i 2016 przez Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Bojszowach oraz Stowarzyszenie Wspierania Inicjatyw Gospodarczych. Jednoznaczne określenie skali przemocy w rodzinie jest trudne ponieważ dane zgromadzone przez instytucje i podmioty, które w swojej działalności mają bezpośredni lub pośredni kontakt z osobami dotkniętymi przemocą w rodzinie (organizacje pozarządowe, ośrodki pomocy społecznej, sądy, policja, prokuratura, komisja rozwiązywania problemów alkoholowych, ośrodki wsparcia) stosują różne formy typologii i klasyfikacji danych.

Ze względu na specyfikę przemocy oszacowanie jej skali nie jest łatwym zadaniem. Trudno jednoznacznie określić liczbę ofiar przemocy, które w wielu przypadkach nie składają zawiadomienia o przestępstwie z różnych powodów m.in. obawy przed sprawcą, brakiem wiary w możliwość skutecznego działania wymiaru sprawiedliwości, chęci zapomnienia o doznanej krzywdzie, ochrony sprawców lub osób z nimi związanych przed cierpieniem, wstydu, obawy przed wykluczeniem społecznym i innych czynników. Przedstawione czynniki powstrzymujące przed składaniem zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa, odgrywają szczególną rolę w obliczu czynów popełnianych przez osoby bliskie i znajome. Z tego też względu można przypuszczać, że znaczna liczba przypadków przemocy w rodzinie pozostaje nieujawniona.

Problem przemocy w rodzinie jest trudny do precyzyjnego określenia. Dane z sądu, prokuratury i policji pozwalają jedynie wskazać w pewnej mierze liczbę przypadków przemocy domowej, które znalazły się w kręgu zainteresowania danej instytucji.

W Gminie Bojszowy został powołany Gminny Zespół Interdyscyplinarny ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie i Ochrony Ofiar Przemocy. Zadaniem zespołu jest m.in. diagnozowanie problemu przemocy w rodzinie, opracowanie i realizacja planu pomocy w indywidualnych przypadkach wystąpienia przemocy w rodzinie, monitorowanie sytuacji rodzin, w których zaistniało zjawisko przemocy oraz rodzin zagrożonych jego wystąpieniem,

dokumentowanie działań podejmowanych wobec rodzin, w których dochodzi do przemocy oraz efektów tych działań.

Z ustaleń wywiadów środowiskowych i spostrzeżeń pracowników socjalnych w Bojszowach, wynika, iż zjawisko przemocy jest dość częste, szczególnie skierowana jest ona w stosunku do dzieci i kobiet, ale również często przemoc jest zatajana przez ofiary przemocy lub też bagatelizowana. Efekty pracy pracowników socjalnych są niewymierne, ponieważ często pracownicy socjalni wchodzą w środowisko gdzie zachodzi podejrzenie przemocy, ofiara przemocy jest zastraszona, nie wierzy w poprawę swojej sytuacji, jest niechętna do współpracy. Pracownicy socjalni podejmują długofalową pracę z tą osobą motywując ją do podjęcia działań, umacniają i wspierają oraz wskazują osoby i instytucje pomagające ofiarom przemocy na terenie oraz poza terenu gminy Bojszowy.

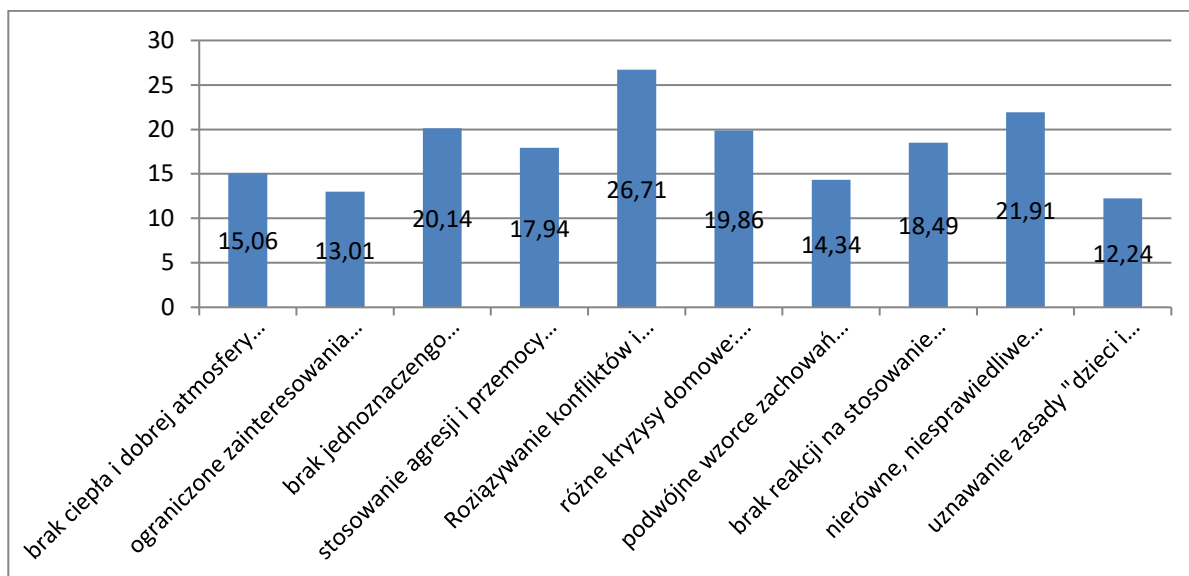
Jak wynika z danych GOPS dotyczących zjawiska przemocy w rodzinie oraz realizacji procedury „Niebieskie Karty” na terenie gminy Bojszowy skala przemocy w rodzinie oraz jej częstotliwość rośnie.

Przemoc domowa/ przemoc w rodzinie

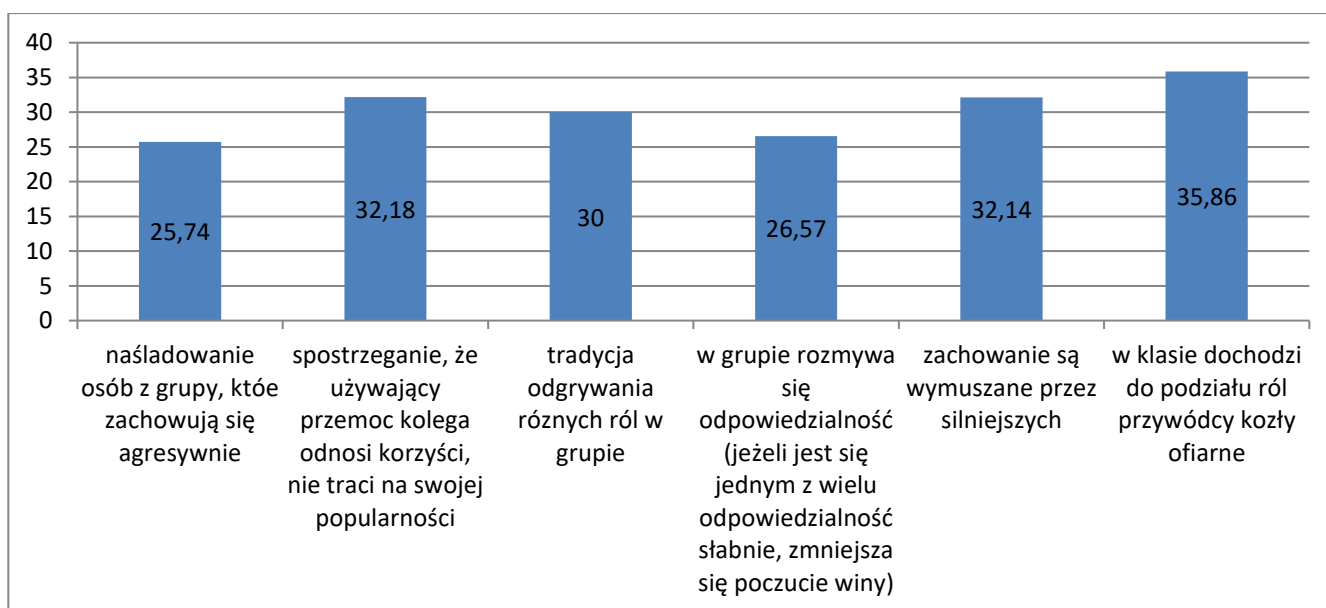
Rok wystąpienia zdarzenia	2011	2012	2013	2014	2015
Liczba ofiar przemocy	8	16	11	20	36
- Liczba ofiar - kobiet	5	6	7	15	24
- Liczba ofiar - mężczyzn	0	4	3	5	4
- Liczba ofiar – małoletnich	3	6	1	0	8

Przyczyny agresywnych zachowań w ocenie dzieci i młodzieży

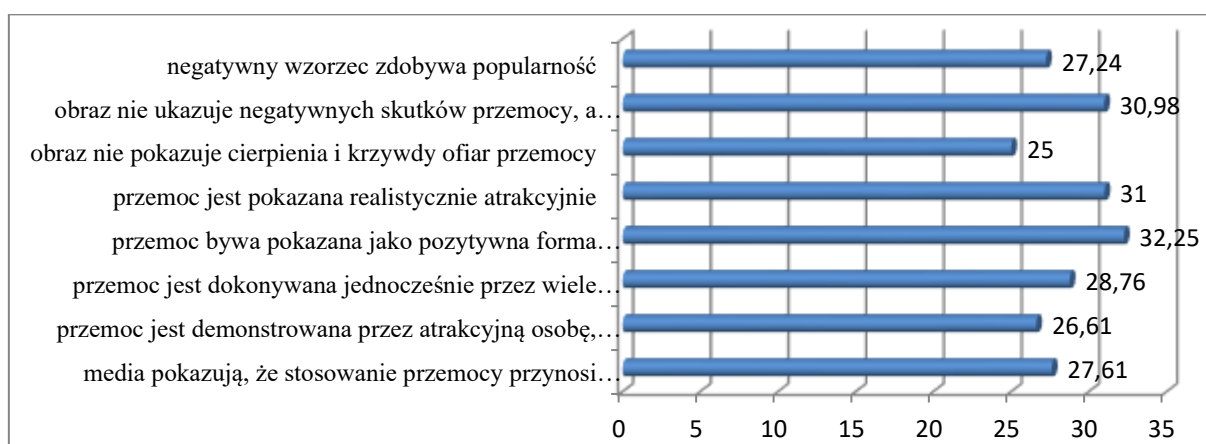
Przyczyny tkwiące w rodzinie

Wpływ grupy rówieśniczej

Wpływ mediów

IV. Analiza SWOT Programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w Gminie Bojszowy

OBSZAR PRZEMOC W RODZINIE	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Gminie Bojszowy oraz dotychczas realizowany „Program przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie” uwzględniające rozwiązania systemowe problemu ✓ prowadzenie przez placówki oświatowe działań profilaktycznych, informacyjnych i edukacyjnych w obszarze uzależnień wśród dzieci i młodzieży ✓ prowadzenie różnorodnych działań w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie ✓ prowadzenie poradnictwa prawnego i psychologicznego oraz interwencji w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie ✓ funkcjonowanie zespołu interdyscyplinarnego ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie, ✓ realizacja standardów i procedur diagnozy, interwencji oraz pomocy osobom poszkodowanym przemocą w rodzinie w oparciu o wydane akty wykonawcze do ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, ✓ mobilność i elastyczność działania kadr podmiotów gminnych, ✓ wysoka świadomość dotycząca rangi problemu przemocy domowej panująca wśród kadr instytucji gminnych oraz umiejętność wykorzystania istniejącego potencjału w realizacji zadań przeciwdziałania przemocy, ✓ organizowanie systematycznych szkoleń dla podmiotów systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w szczególności służb zobowiązanych do realizacji procedury Niebieskiej Karty (oświata i służba zdrowia) oraz Zespołu Interdyscyplinarnego i powołanych przez niego grup roboczych, 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ brak współpracy z organizacjami pozarządowymi działającymi w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie ✓ brak działalności terapeutycznej i rehabilitacyjnej w obszarze uzależnień ✓ małe zainteresowanie osób stosujących przemoc w rodzinie programami korekcyjnymi oraz mało efektywna procedura motywowania ich przez podmioty systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie do udziału w programie korekcyjno-edukacyjnym dla osób stosujących przemoc w rodzinie, ✓ niewystarczające upowszechnienie informacji o naturze problemu przemocy domowej oraz kompetencjach i zadaniach realizowanych przez podmioty działające na rzecz rodzin zagrożonych i dotkniętych przemocą na terenie gminy Bojszowy, ✓ desensoryzacja, wypalenie zawodowe części kadry instytucji i podmiotów systemu przeciwdziałających przemocy domowej, wywołane m.in. nadmiarem obowiązków zawodowych, przeżywaniem silnych emocji w kontakcie z problemem przemocy, nieświadomością własnych kompetencji zawodowych i granic możliwości pomocy oraz niejasnymi przepisami prawa które nadmiernie biurokratyzują i wydłużają czasowo podjęcie interwencji i pomocy osobom pokrzywdzonym przemocą w rodzinie, ✓ mity i stereotypy społeczne oraz własne doświadczenia związane z przemocą, podtrzymujące przemoc w rodzinie i powstrzymujące przed ujawnieniem problemu w rodzinie i środowisku oraz poszukiwaniem pomocy, powodujące nieuzasadnione oczekiwania w stosunku do służb podejmujących interwencje wobec przemocy,
SZNASE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> ✓ postęp w sprawie zmiany społecznych przekonań nt. zjawiska przemocy w rodzinie oraz metod przeciwdziałania mu m.in. na skutek organizowanych ogólnopolskich oraz lokalnych kampanii społecznych w tej sprawie, ✓ rozwój infrastruktury odpowiadającej zmieniającym się potrzebom społecznym, ✓ coraz większa akceptacja społeczna dla 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ pogłębiający się problem ubóstwa, bezradności w sprawach opiekuńczo - wychowawczych rodzin oraz innych problemów społecznych, będących zarówno konsekwencją, jak i źródłem problemu przemocy w rodzinie, ✓ przepisy prawa w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w szczególności rozporządzenia wykonawcze do ustawy o

<p>działań podejmowanych na rzecz zapobiegania przemocy w rodzinie,</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ wykorzystywanie instrumentów prawnych stworzonych m.in. przez ustawę z dnia 29 lipca 2005r.o przeciwdziałaniu przemoc w rodzinie wraz z aktami wykonawczymi, ✓ funkcjonowanie lokalnej koalicji, która zrzesza przedstawicieli Zespołów Interdyscyplinarnych, 	<p>przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, które nadmiernie biurokratyzują i wydłużają czasowo podjęcie interwencji i pomocy osobom pokrzywdzonym przemocą w rodzinie, nie stanowiąc podstawy do przekazania dodatkowych środków finansowych dla gmin, którym powierzono wiele nowych zadań w powołanym wyżej zakresie; wprowadzane zmiany były oderwane od ich realnych możliwości kadrowych, lokalowych i finansowych, a wiązały się ze znacznym zaangażowaniem czasowym, bez żadnej rekompensaty finansowej,</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ przewlekłość spraw sądowych dotyczących przemocy w rodzinie, utrudniająca skuteczną pomoc dla osób poszkodowanych przemocą w rodzinie oraz pracę z osobami stosującymi przemoc w rodzinie.
--	--

V. Rekomendacje, założenia, cele i zadania Programu

W oparciu o powołane wyżej wyniki badań, wnioski płynące z monitoringu Programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie w Gminie Bojszowy, wyniki kontroli NIK i analizę SWOT w Programie na lata 2017-2020, rekomenduje się do realizacji w szczególności:

1. Kontynuowanie długofalowej edukacji społecznej w zakresie racjonalnych i systemowych oddziaływań na postawy społeczne, rozwijanie społecznej świadomości i wrażliwości wobec zjawiska przemocy w rodzinie, promowanie wartości rodzinnych, relacji opartych na konstruktywnych formach rozwiązywania konfliktów i metod wychowawczych wykluczających używanie przemocy.
2. Kontynuowanie informowania społeczności lokalnej oraz osób uwikłanych w przemoc i członków systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie o miejscach i ofercie uzyskania stosownej pomocy w powołanym wyżej zakresie.
3. Systematyczne zwiększanie ilości i różnorodności form oddziaływań profilaktycznych kierowanych do rodzin zagrożonych przemocą, a także do innych grup adresatów, w szczególności dzieci i młodzieży.
4. Rozwijanie kompleksowej wieloaspektowej oferty pomocowej dla rodzin dotkniętych problemem przemocy.
5. Tworzenie warunków rozwoju współpracy pomiędzy podmiotami systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w szczególności realizacja szkoleń i superwizji dla podmiotów systemu.
6. Cykliczne diagnozowanie zjawiska przemocy w rodzinie na terenie gminy Bojszowy oraz monitorowanie i ewaluacja realizacji Programu.

Przystępując do opracowania Programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie w Gminie Bojszowy na lata 2017-2020 przyjęto założenie, iż złożona natura problemu przemocy w rodzinie sprawia, że w pragmatyce swoich działań pojedyncze instytucje nie są w stanie same wypracować strategii gwarantujących ich rozwiązanie. Działania wybiórcze, nie obejmujące całego systemu rodzinnego i prowadzone przez różne instytucje bez porozumienia między nimi, przyczynić się mogą do pogłębienia niekorzystnych zjawisk. Gmina, posiadając zasoby ludzkie i rzeczowe służące rozwiązywaniu problemów przemocy społecznych, zamierza rozwijać swoje działania skierowane do rodzin z problemem przemocy domowej, gdyż problemy te wymagają zaangażowania we współdziałanie ze strony wielu służb społecznych, a pojedyncze instytucje nie są w stanie same pomóc rodzinom w przezwyciężeniu ich trudnej sytuacji życiowej. Tworzenie i rozwój zintegrowanego, interdyscyplinarnego, skutecznego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie wymaga działań w czterech nurtach kierowanych do różnych grup odbiorców: działań uprzedzających, interwencyjnych, wspierających i korekcyjno-edukacyjnych. Program w założeniach uwzględnia specyfikę Gminy Bojszowy, posiadane zasoby instytucjonalne, podejmowane dotychczas działania na terenie miasta oraz szanse płynące z otoczenia. Zakłada współpracę podmiotów o lokalnym i ogólnopolskim zasięgu działania. Przewiduje monitoring w oparciu o stosowne wskaźniki i ewaluację działań dotyczących przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Realizacja zadań Programu odbywać się będzie zgodnie z następującymi zasadami:

1. Traktowanie zjawisk przemocy w rodzinie jako sytuacji wieloaspektowej, nie tylko interpersonalnej relacji: sprawca – ofiara.
2. Zwiększanie bezpieczeństwa ofiary przemocy i dzieci stanowi priorytet podejmowanych działań.
3. Zwiększanie świadomości praw osobistych ofiar. Porządkowanie u ofiar wzorca normy i patologii, zdrowia i choroby. Pomnażanie mocy osobistej ofiar poprzez zmniejszanie poczucia zagrożenia, osamotnienia, niezrozumienia, zwiększanie poczucia siły, kompetencji.
4. Interdyscyplinarność w podejściu do konstruowania planu pomocy ofierze.
5. Poufność zgodna z literą prawa i interesami ofiar.
6. Odpowiedzialność członków Zespołu Interdyscyplinarnego i grup roboczych za pełnienie swoich ról zawodowych.
7. Ustalanie strategii długofalowego procesu pomagania, nie spontanicznej, dorywczej pomocy.
8. Odpowiedzialne odwoływanie się do zasobów ofiar i sprawców przemocy. Uznanie prawa dorosłej osoby doznającej przemocy w kierowaniu własnym życiem.
9. Dbanie o dostarczanie rzetelnych informacji.
10. Zasada wyłącznej odpowiedzialności sprawcy za stosowaną przemoc niezależnie od tradycji i kultury.

Głównym celem Programu jest przeciwdziałanie przemocy w rodzinie oraz ochrona ofiar przemocy w rodzinie, zwiększenie skuteczności pomocy rodzinom dotkniętym tym problemem. Cel ogólny będzie realizowany poprzez poniższe cele szczegółowe.

Cel 1 Programu - rozwijanie społecznej świadomości i wrażliwości wobec zjawiska przemocy w rodzinie, realizowany będzie w szczególności poprzez zadania:

- organizowanie oraz współuczestnictwo w ogólnopolskich kampaniach społecznych oraz przedsięwzięciach edukacji społecznej, uwrażliwiających i podnoszących świadomość społeczną na temat zjawiska przemocy w rodzinie i przeciwdziałania mu, promujących wartości rodzinne, relacje oparte na konstruktywnych formach rozwiązywania konfliktów i metody wychowawcze wykluczające używanie przemocy,
- upowszechnianie informacji o naturze problemu przemocy w rodzinie, jej atrybutach, formach, czynnikach ryzyka, możliwościach ochrony i przeciwdziałania przemocy domowej oraz możliwościach uzyskania pomocy na terenie gminy, powiatu oraz podmiotach lokalnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie,
- badanie postaw społecznych mieszkańców gminy wobec zjawiska przemocy w rodzinie.

Realizacja/Działania:

- organizacja kampanii kierowanych do różnych grup adresatów (osób doświadczających, stosujących i świadków przemocy w rodzinie),
- współuczestnictwo w ogólnopolskich kampaniach i współpraca z innymi podmiotami w realizacji społecznych kampanii edukacyjnych w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie,
- artykuły prasowe,
- konferencje, spotkania
- informatory,
- popularyzacja działań podejmowanych w ramach realizacji Programu,
- badania opinii społecznej na temat zjawiska przemocy w rodzinie,
- popularyzowanie wyników ww. badań.

Wskaźniki osiągnięcia celu:

- liczba kampanii społecznych,
- rodzaj i liczba materiałów informacyjnych upowszechnionych w ramach kampanii,
- liczba artykułów prasowych,
- liczba konferencji, spotkań, liczba uczestników,
- liczba informatorów,
- liczba zrealizowanych badań,
- liczba raportów, publikacji, informacji zamieszczonych na stronach internetowych.

Cel 2 Programu - rozwijanie profilaktyki przemocy w rodzinie adresowanej do różnych grup społecznych, realizowany będzie w szczególności poprzez zadania:

- realizacja programów profilaktyczno-edukacyjnych i „grup problemowych” adresowanych do dzieci, młodzieży, nauczycieli i pracowników żłobków, placówek oświatowych oraz wsparcia dziennego dotyczących umiejętności niezbędnych w prawidłowym rozwoju osobistym i społecznym, w szczególności konstruktywnej komunikacji interpersonalnej, umiejętności rozwiązywania konfliktów, wychowania bez przemocy,
- realizacja programów ukierunkowanych na rozwój umiejętności wychowawczych rodziców,
- wczesne rozpoznawanie i reagowanie na sytuacje zagrożenia przemocą w rodzinie.

Realizacja/Działania:

- prowadzenie programów profilaktyczno edukacyjnych, psychoedukacyjnych, „grup problemowych” i warsztatów, realizacja i współpraca przy realizacji programów profilaktycznych (m.in. psychoedukacyjnych, wspierających, treningów psychologicznych),
- identyfikowanie przypadków zagrożenia przemocą w rodzinie,
- postępowanie interwencyjne według procedur ustalonych dla poszczególnych podmiotów i grup zawodowych,
- dokumentowanie i przekazywanie informacji o ujawnionych przypadkach przemocy właściwym instytucjom.

Wskaźniki osiągnięcia celu:

- liczba podmiotów realizujących programy profilaktyczne,
- liczba programów,
- wykaz programów do realizacji,
- liczba programów i projektów,
- liczba podmiotów realizujących programy profilaktyczne,
- liczba i rodzaj placówek, w których wdrożono procedury,
- liczba zgłoszonych przypadków przemocy domowej, w tym liczba przypadków, w których zastosowano procedury.

Cel 3 Programu - zwiększanie kompetencji zawodowych pracowników służb, instytucji i organizacji zajmujących się problematyką przemocy w rodzinie, realizowany będzie w szczególności poprzez zadania:

- organizowanie specjalistycznych szkoleń i konferencji dla pracowników służb, instytucji i organizacji w zakresie problematyki przeciwdziałania przemocy w rodzinie, o charakterze interdyscyplinarnym oraz dla poszczególnych grup zawodowych, m.in. dla pracowników pomocy społecznej, policji, oświaty, służby zdrowia, instytucji wymiaru sprawiedliwości, kuratorów sądowych,
- superwizowanie pracy realizatorów zadań systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Realizacja/Działania:

- szkolenie Zespołu Interdyscyplinarnego oraz grup roboczych,
- szkolenie grup zawodowych przeprowadzających interwencje,
- szkolenie grup zawodowych zajmujących się przeciwdziałaniem przemocy domowej z różnych perspektyw (m.in. psychoterapia, pomoc prawna, interwencja kryzysowa),
- organizowanie spotkań, seminariów, konferencji służących rozwojowi współpracy i wymianie doświadczeń w ramach budowania systemu,
- superwizja systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Wskaźniki osiągnięcia celu:

- liczba szkoleń, spotkań, seminariów, konferencji,
- liczba podmiotów, w których prowadzono superwizję.

Cel 4 Programu - zwiększanie dostępności i efektywności pomocy niesionej osobom doświadczającym przemocy w rodzinie w zależności od ich sytuacji i potrzeb poprzez rozwój różnorodnych form wsparcia socjalnego, pracy socjalnej, poradnictwa psychologicznego, pedagogicznego, prawnego, medycznego, socjalnego, interwencji kryzysowej i psychoterapii, realizowany będzie w szczególności poprzez zadania:

- przeprowadzenie diagnozy potrzeb oraz oceny istniejących zasobów systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie na terenie gminy wraz z ewaluacją systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie,
- udzielanie pomocy i wsparcia osobom doznającym przemocy w rodzinie pozostającym w środowisku zamieszkania,
- udzielanie pomocy osobom doświadczającym przemocy w rodzinie zmuszonym do opuszczenia miejsca zamieszkania,
- wdrażanie standardów oraz procedur postępowania wobec osób doznających przemocy i stosujących przemoc w rodzinie, m.in. procedury „Niebieska Karta” dla pracowników służby zdrowia i oświaty,
- uzupełnianie zasobów systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz inspirowanie, wspieranie i promowanie nowych rozwiązań, procedur i instrumentów pracy systemu służących sprawnemu, efektywnemu przeciwdziałaniu przemocy w warunkach lokalnych.

Realizacja/Działania:

- diagnoza zasobów,
- ocena i sporządzenie planu uzupełnienia zasobów,
- podejmowanie procedury „Niebieska Karta”,
- interwencja kryzysowa, w tym z wykorzystaniem procedury „Niebieska Karta”, praca socjalna, poradnictwo specjalistyczne, w tym psychologiczne, pedagogiczne, prawne, socjalne,
- prowadzenie działań interwencyjnych, informacyjnych i doradczych w zakresie rozwiązywania problemów alkoholowych i przeciwdziałania przemocy w rodzinie,
- realizacja programów interwencyjnych oraz terapeutycznych dla osób z doświadczeniem przemocy, również przemocy w rodzinie, adresowanych do dorosłych i dzieci,
- realizacja programów motywujących do rozwiązywania problemów przemocy w rodzinie,
- udzielenie bezpiecznego schronienia ofiarom przemocy oraz dzieciom z rodzin z problemem przemocy domowej,
- zapewnienie stacjonarnej pomocy specjalistycznej,
- zorganizowanie spotkań w celu ustalenia dotychczasowych i przygotowania nowych rozwiązań, w szczególności zaangażowanie do tworzenia procedur placówek służby zdrowia i oświaty,
- zbieranie okresowych informacji dotyczących realizacji Programu od realizatorów i partnerów,
- przygotowanie wystąpień w sprawie procedur,
- dofinansowanie działalności, a także zakup materiałów i wyposażenia dla jednostek działających na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie,
- uzupełnianie zasobów systemu w odniesieniu do wyłaniających się potrzeb w wyniku prowadzenia badań i realizowania zadań programu.

Wskaźniki osiągnięcia celu:

- liczba osób i podmiotów uczestniczących w diagnozowaniu potrzeb,
- rodzaj i liczba udzielonych porad,
- liczba podjętych interwencji kryzysowych,
- liczba uruchomionych i zakończonych procedur „Niebieskiej Karty”,
- liczba, rodzaj realizowanych programów,
- liczba osób, którym udzielono schronienia ze względu na przemoc w rodzinie,
- liczba dzieci krzywdzonych skierowanych do opieki zastępczej,
- liczba rodzin, w których skutecznie rozwiązano problem przemocy,
- liczba i rodzaj podmiotów stosujących ujednolicone procedury udzielanej pomocy ofiarom, świadkom i sprawcom przemocy ze szczególnym uwzględnieniem procedury „Niebieskiej Karty”,
- liczba interwencji w przypadku ujawnienia przemocy, w tym przypadków, w których zastosowano procedury, z uwzględnieniem „Niebieskiej Karty”,
- liczba innych podejmowanych działań (spotkania - liczba uczestników, konferencje, publikacje)

Cel 5 Programu - rozwój zintegrowanego, interdyscyplinarnego, systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, służącego zwiększeniu skuteczności i dostępności pomocy dla rodzin dotkniętych przemocą w rodzinie: ochronie ofiar przemocy w rodzinie realizowany będzie w szczególności poprzez zadania:

- aktualizacja dotychczasowych i wypracowanie nowych procedur współpracy służb, instytucji i organizacji zajmujących się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie,
- organizowanie spotkań, konsultacji, konferencji i szkoleń interdyscyplinarnych dla podmiotów systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie,
- aktualizacja i udostępnienie zainteresowanym służbom, instytucjom, organizacjom oraz mieszkańcom gminy informacji o zjawisku przemocy w rodzinie i zasobach systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, a także monitorowanie realizacji Programu.

Realizacja/Działania:

- analiza i weryfikacja dotychczasowej współpracy, w szczególności podczas posiedzeń Zespołu Interdyscyplinarnego i grup roboczych,
- ewaluacja systemu.

Wskaźniki osiągnięcia celu:

- liczba zorganizowanych posiedzeń i spotkań,
- liczba sporządzonych wystąpień,
- liczba raportów zawierających ewaluację systemu

Realizacja Programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie w Gminie Bojszowy na lata 2017 - 2020 ma wieloletnią perspektywę, niektóre z działań przedstawionych w Programie mają charakter długofalowy, a zatem ich realizacja przeciągnie się na kolejne lata. Podczas realizacji Programu możliwe jest wskazanie nowych zadań w związku z nowym programem krajowym oraz określeniem nowych potrzeb systemu, którego funkcjonowanie poddane będzie monitoringowi. Pełna realizacja celów Programu uzależniona będzie od stopnia zaangażowania wszystkich podmiotów realizujących zadania w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie na terenie gminy Bojszowy. Do opracowania niniejszego Programu wykorzystano dane uzyskane od wielu instytucji i organizacji realizujących zadania w obszarze przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie oraz lokalnych i krajowych badań społecznych, a także wyników kontroli NIK.

VI. Adresaci Programu:

Adresatami Programu są mieszkańcy gminy Bojszowy, w szczególności:

- osoby zagrożone przemocą w rodzinie,
- osoby dotknięte przemocą w rodzinie,
- osoby stosujące przemoc w rodzinie,
- świadkowie przemocy w rodzinie,
- służby zajmujące się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie, w szczególności osoby, podmioty, instytucje, a także organizacje pozarządowe systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

VII. Realizatorzy i partnerzy Programu

Realizacja Programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie w Gminie Bojszowy na lata 2017 - 2020 ma wieloletnią perspektywę, niektóre z działań przedstawionych w Programie mają charakter długofalowy, a zatem ich realizacja przeciągnie się na kolejne lata. Podczas realizacji Programu możliwe jest wskazanie nowych zadań w związku z nowym programem krajowym oraz określeniem nowych potrzeb systemu, którego funkcjonowanie poddane będzie monitoringowi. Pełna realizacja celów Programu uzależniona będzie od stopnia zaangażowania wszystkich podmiotów realizujących zadania w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie na terenie gminy Bojszowy. Do opracowania niniejszego Programu wykorzystano dane uzyskane od wielu instytucji i organizacji realizujących zadania w obszarze przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie oraz lokalnych i krajowych badań społecznych, a także wyników kontroli NIK.

Działania wyznaczone w Gminnym Programie Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie Gminy Bojszowy na rok 2016 ma charakter ciągły.

Podmiotami odpowiedzialnymi za realizację działań są: Wójt Gminy Bojszowy, Rada Gminy Bojszowy, Urząd Gminy Bojszowy, Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Bojszowach, Gminna Komisja Rozwiązywania

Problemów Alkoholowych, Zespół Interdyscyplinarny ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, placówki oświatowe szczebla podstawowego i gimnazjalnego, placówki wsparcia dziennego, punkt interwencji kryzysowej.

Partnerami w realizacji działań są z kolei: Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie, specjaliści, sąd rejonowy, kuratorzy sądowi, policja, Kościół, społeczność lokalna.

VIII. Monitorowanie i ewaluacja Programu

Monitorowanie realizacji programu będzie odbywać się w oparciu o sprawozdawczość podmiotów zaangażowanych w jego realizację.

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Bojszowach corocznie w terminie do dnia 31 marca przedłoży Radzie Gminy Bojszowy sprawozdanie z realizacji Programu.

IX. Środki finansowe na realizację Programu

1. Środków własnych gminy Bojszowy, w tym Gminnego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Gminnego Programu Przeciwdziałania Narkomanii dla Gminy Bojszowy.
2. Funduszy unijnych.
3. Grantów i konkursów.